

La guerra i l'esquerra (I)

L'esquerra socialista té una llarga tradició d'anàlisis, debats i posicions estratègiques (sovint enfrontades) al voltant de la guerra entre estats. Presentem la primera part de l'anàlisi d'aquesta qüestió, recurrent el període que va de la primera internacional a la primera guerra mundial.

PER MARCELLO MUSTO | 30 DE MARÇ DE 2022 | SOCIALISME

Les causes econòmiques de la

guerra

Mentre que la ciència política ha indagat en les motivacions ideològiques, polítiques, econòmiques i fins i tot psicològiques que subjeuen a l'impuls bèl·lic, la teoria socialista ha realitzat una de les seves aportacions més convincents en posar en relleu el nexa entre el desenvolupament del capitalisme i la propagació de les guerres.

César de Paepe, un dels seus principals dirigents, va formular la que es convertiria en la posició clàssica del moviment obrer sobre la qüestió: a saber, que les guerres són inevitables sota el règim de producció capitalista. En la societat contemporània, no són provocades per les ambicions dels monarques o altres individus, sinó pel model socioeconòmic dominant. El moviment socialista també va mostrar quins sectors de la població són els més afectats per les nefastes conseqüències de la guerra. En el congrés de la Internacional celebrat el 1868, els delegats van adoptar una moció que cridava els treballadors a perseguir «l'abolició definitiva de tota guerra», ja que eren ells els que pagarien -econòmicament o amb la seva pròpia sang, ja estiguessin entre els vencedors o els vençuts- les decisions de les seves classes dirigents i dels governs que les representaven. La lliçó de civilització per al moviment obrer provenia de la creença que qualsevol guerra havia de

LA GUERRA I

ser considerada «una guerra civil», un feroç enfrontament entre treballadors que els privava dels mitjans necessaris per a la seva supervivència. Havien d'actuar decididament contra qualsevol guerra, resistint-se al reclutament i fent vaga. L'internacionalisme es va convertir així en un punt cardinal de la societat futura que, amb la fi del capitalisme i de la rivalitat entre els Estats burgesos en el mercat mundial, eliminaria les principals causes subjacents de la guerra.

Font: Wikimedia Commons

Entre els precursors del socialisme, Claude Henri de Saint-Simon havia pres una posició decisiva contra la guerra i el conflicte social, considerant tots dos com a obstacles per al progrés fonamental de la producció industrial. Karl Marx no va desenvolupar en cap dels seus escrits els seus punts de vista -fragmentaris i a vegades contradictoris- sobre la

CULTURA

«LOS OLVIDA CONFIGURAC SENSIBLE D'A MATERIAL

Antonio Gómez Vill

ANÀLISI

GABRIELA SE REFERÈNDUM L'OTAN VA D UNA PETJADA

guerra, ni va plantejar directrius sobre l'actitud correcta que havia d'adoptar-se davant ella. Quan va triar entre camps oposats, la seva única constant va ser la seva oposició a la Rússia tsarista, a la qual considerava el lloc d'avançada de la contrarevolució i un dels principals obstacles per a l'emancipació de la classe obrera. Al Capital (1867) sostenia que la violència era una força econòmica, «la llevadora de tota societat vella prenyada d'una nova». Però no pensava en la guerra com una dreuera crucial per a la transformació revolucionària de la societat, i un objectiu important de la seva activitat política era el compromís dels treballadors amb el principi de la solidaritat internacional. Com també sostenia Friedrich Engels, havien d'actuar decididament a cada país contra l'afebliment de la lluita de classes que la invenció propagandística d'un enemic extern amenaçava amb provocar amb qualsevol esclat de la guerra. En diverses cartes dirigides als dirigents del moviment obrer, Engels va subratllar el poder ideològic del parany del patriotisme i el retard de la revolució proletària resultant de les onades de xovinisme. A més, a l'Anti-Dühring (1878), després d'una anàlisi dels efectes d'un armament cada vegada més mortífer, va declarar que la tasca del socialisme era «fer volar pels aires el militarisme i tots els exèrcits permanents».

La guerra era una qüestió tan important per a Engels que li va dedicar un dels seus últims escrits. A «Pot Europa

CATALUNYA ENCARA AVU REIVINDIQUI

Àngel Ferrero

ECOLOGISME

ACCELERACIÓ DECREIXEMENT COORDENADORS DEBAT EN EB

David Alvarado

desarmar-se?» (1893), va assenyalar que en els vint-i-cinc anys anteriors totes les grans potències havien intentat superar als seus rivals en el pla militar i en els preparatius de guerra. Això havia suposat uns nivells de producció d'armes sense precedents i havia acostat al Vell Continent a «una guerra de destrucció com el món mai ha vist». Segons el coautor del Manifest del Partit Comunista (1848), «el sistema d'exèrcits permanents s'ha portat a tals extrems a tota Europa que, o bé ha de portar la ruïna econòmica als pobles a causa de la càrrega militar, o bé ha de degenerar en una guerra general d'extermini». En la seva anàlisi, Engels no va oblidar subratllar que els exèrcits permanents es mantenien principalment amb finalitats polítiques a nivell intern i militars a nivell extern. Estaven destinats a «proporcionar protecció no tant contra l'enemic exterior com contra l'interior», reforçant les forces de repressió del proletariat i de les lluites obreres. Com les capes populars pagaven més que ningú els costos de la guerra a través dels impostos i de la provisió de tropes a l'Estat, el moviment obrer havia de lluitar per «la reducció gradual de la durada del servei [militar] mitjançant un tractat internacional» i pel desarmament com a única «garantia efectiva de la pau».

Proves i col·lapse

No va passar molt de temps abans que un debat, que havia estat teòric en temps de pau, es convertís en la principal qüestió política de l'època, quan el moviment obrer va

LA GUERRA I L'ESQUERRA

Marcello Musto

haver d'enfrontar-se a situacions reals en les quals els seus representants es van oposar inicialment a qualsevol suport a la guerra. Al conflicte franc-prussià de 1870 (que va precedir a la Comuna de París), els diputats socialdemòcrates Wilhelm Liebknecht i August Bebel van condemnar els objectius annexionistes de l'Alemanya de Bismarck i van votar en contra dels crèdits de guerra. La seva decisió de «rebutjar el projecte de llei de finançament addicional per a continuar la guerra» els va valer una condemna de dos anys de presó per alta traïció, però va contribuir a mostrar a la classe obrera una via alternativa per a aprofitar la crisi.

Comuna de París/Font: Wikimedia Commons

A mesura que les grans potències europees mantenen la seva expansió imperialista, la polèmica sobre la guerra adquireix cada vegada més pes en els debats de la Segona

Internacional (1889-1916). Una resolució adoptada en el seu congrés fundacional havia consagrat la pau com «la condició prèvia indispensable de tota emancipació dels treballadors». La suposada política de pau de la burgesia va ser ridiculitzada i qualificada de «pau armada» i, el 1895, Jean Jaurès, líder del Partit Socialista Francès (SFIO), va pronunciar un discurs al parlament on va resumir de manera cèlebre les preocupacions de l'esquerra: «La vostra societat violenta i caòtica, fins i tot quan vol la pau, fins i tot quan està en un estat d'aparent repòs, porta la guerra dins de si, com un núvol adormit porta la tempesta».

A mesura que la *Weltpolitik* -la política agressiva de l'Alemanya imperial per a estendre el seu poder en l'àmbit internacional- canviava l'escenari geopolític, els principis antimilitaristes arrelaven més profundament al moviment obrer i influïen en els debats sobre els conflictes armats. La guerra ja no es considerava únicament com una obertura d'oportunitats revolucionàries i una acceleració de l'enfonsament del sistema (una idea de l'esquerra que es remunta al «no hi ha revolució sense revolució» de Maximilien Robespierre). Ara es considerava un perill per les seves greus conseqüències per al proletariat en forma de fam, indigència i desocupació. Per tant, suposava una greu amenaça per a les forces progressistes que, com va escriure Karl Kautsky a *La revolució social* (1902), en cas de guerra estarien «molt carregades de tasques que no

[els] són essencials» i que allunyarien la victòria final en lloc d'acostar-la.

Delegats al congrés de Stuttgart (1907)/Font: Wikimeida Commons

La resolució «Sobre el militarisme i els conflictes internacionals», adoptada per la Segona Internacional al seu Congrés de Stuttgart el 1907, recapitulava tots els punts clau que s'havien convertit en patrimoni comú del moviment obrer. Entre ells: el vot en contra dels pressupostos que augmentaven la despesa militar, l'antipatia pels exèrcits permanents i la preferència per un sistema de milícies populars, i el suport al pla de creació de tribunals d'arbitratge per a resoldre pacíficament els conflictes internacionals. S'exclou el recurs a les vagues generals contra qualsevol mena de guerres, com proposava Gustave Hervé, ja que la majoria dels presents ho consideren massa radical i maniqueu. La

resolució va acabar amb una esmena redactada per Rosa Luxemburg, Vladimir Lenin i Yulii Martov, a la qual s'afirmava que «en cas que esclati la guerra [...], és deure [dels socialistes] intervenir a favor del seu ràpid final, i utilitzar amb totes les seves forces la crisi econòmica i política creada per la guerra per a despertar a les masses i accelerar així la caiguda del domini de la classe capitalista». Tanmateix, com això no obligava al Partit Socialdemòcrata d'Alemanya (SPD) a fer cap canvi de línia política, els seus representants també van votar a favor. El text, esmenat, va ser l'últim document sobre la guerra que va obtenir el suport unànime de la Segona Internacional.

La intensificació de la competència entre els Estats capitalistes al mercat mundial, juntament amb l'esclat d'una sèrie de conflictes internacionals, va fer que el panorama general fos encara més alarmant. La publicació del 'Nou exèrcit' de Jaurès (1911) va encoratjar el debat sobre un altre tema central de l'època: la distinció entre guerres ofensives i defensives i l'actitud que havia d'adoptar-se davant aquestes últimes, fins i tot en els casos en què la independència d'un país es veïés amenaçada. Per a Jaurès, l'única tasca de l'exèrcit havia de ser la defensa de la nació contra qualsevol agressió ofensiva, o contra qualsevol agressor que no acceptés la resolució del conflicte a través de la mediació. Tota acció militar que entrés en aquesta categoria hauria de considerar-se legítima. La clarivident crítica de

Luxemburg a aquesta posició assenyalava que «els fenòmens històrics com les guerres modernes no poden mesurar-se amb el tracte de la 'justícia', o a través d'un esquema de paper de defensa i agressió». En la seva opinió, és necessari tenir en compte la dificultat d'establir si una guerra és realment ofensiva o defensiva, o si l'Estat que la va iniciar ha decidit deliberadament atacar o s'ha vist obligat a fer-ho a causa de les estratagemes adoptades pel país al que s'oposa. Va pensar, per tant, que calia descartar aquesta distinció, i va criticar també la idea de Jaurès de la «nació armada», per considerar que en última instància tendia a alimentar la creixent militarització de la societat.

Amb el pas dels anys, la Segona Internacional es compromet cada vegada menys amb una política d'acció a favor de la pau. La seva oposició al rearmament i als preparatius de guerra va ser molt deslluïda, i una ala cada vegada més moderada i legalista del SPD va negociar el seu suport als crèdits militars -i més endavant fins i tot a l'expansió colonial- a canvi de la concessió de majors llibertats polítiques a Alemanya. Importants dirigents i eminents teòrics, com Gustav Noske, Henry Hyndman i Antonio Labriola van ser dels primers a arribar a aquestes posicions. Posteriorment, la majoria dels socialdemòcrates alemanys, els socialistes francesos, els dirigents del Partit Laborista britànic i altres reformistes europeus van acabar donant suport a la Primera Guerra Mundial (1914-1918). Aquest rumb va tenir conseqüències desastroses. Sota la

idea que els «beneficis del progrés» no havien de ser monopolitzats pels capitalistes, el moviment obrer va arribar a compartir els objectius expansionistes de les classes dominants i es va veure inundat per la ideologia nacionalista. La II Internacional va revelar-se com a completament impotent davant la guerra, fracassant en un dels seus principals objectius: el manteniment de la pau.

Lenin i altres delegats de la conferència de Zimmerwald (1915) –entre ells Lev Trotsky, que va redactar el **manifest final** – van preveure que «durant dècades les despeses de guerra absorbiran les millors energies dels pobles, soscavant les millores socials i impeding qualsevol progrés». Als seus ulls, la guerra revelava la «forma nua del capitalisme modern, que s'ha tornat irreconciliable, no sols amb els interessos de les masses treballadores [...] sinó fins i tot amb les primeres condicions de l'existència comunitària humana». L'advertència només va ser escoltada per una minoria del moviment obrer, igual que la crida a tots els treballadors europeus a la Conferència de Kienthal (1916): «Els vostres governs i els seus diaris us diuen que la guerra ha de continuar per a acabar amb el militarisme. Us enganyen! La guerra mai ha matat al militarisme. De fet, desperta sentiments i desitjos de venjança. Així, en assenyalar-vos per al sacrifici, us tanquen en un cercle infernal». Trencant finalment amb el plantejament del Congrés de Stuttgart, que havia reclamat tribunals internacionals d'arbitratge, el document final de

Kienthal declarava que «les il·lusions del pacifisme burgès» no interrompien l'espiral de la guerra, sinó que contribuïen a preservar el sistema socioeconòmic existent. L'única manera d'evitar futurs conflictes militars era que les masses populars conquerís el poder polític i enderroquessin la propietat capitalista.

Conferència de Zimmerwald

Rosa Luxemburg i Vladimir Lenin van ser els dos opositors més vigorosos a la guerra. Luxemburg va ampliar la comprensió teòrica de l'esquerra i va mostrar com el militarisme era una vèrtebra clau de l'Estat. Fent gala d'una convicció i una eficàcia amb pocs iguals entre altres líders comunistes, va argumentar que la consigna «Guerra a la guerra!» havia de convertir-se en «la pedra angular de la política de la classe obrera». Com va escriure a 'La crisi de la socialdemocràcia' (1916), també conegut com 'El

pamflet de Junius', la Segona Internacional havia implosionat perquè no havia aconseguit «una tàctica i una acció comunes del proletariat en tots els països». A partir de llavors, l'objectiu principal del proletariat havia de ser, per tant, «lluitar contra l'imperialisme i evitar les guerres, tant en la pau com en la guerra».

A 'El socialisme i la guerra' (1915) i molts altres escrits durant la Primera Guerra Mundial, el gran mèrit de Lenin va ser identificar dues qüestions fonamentals. La primera es referia a la «falsificació històrica» cada vegada que la burgesia intentava atribuir un «sentit progressista d'alliberament nacional» al que en realitat eren guerres de «saqueig», lliurades amb l'únic objectiu de decidir quins bel·ligerants anaven a oprimir aquesta vegada als pobles estrangers i a augmentar les desigualtats del capitalisme. La segona va ser l'emascarament de les contradiccions per part dels reformistes socials –o social-xovinistes, com ell els anomenava–, que en última instància van recolzar les justificacions de la guerra malgrat haver-la definit com una activitat «criminal» a les resolucions adoptades per la Segona Internacional. Darrere de la seva pretensió de «defensar la pàtria» s'amagava el dret que certes grans potències s'havien atorgat a si mateixes per a «saquejar les colònies i oprimir als pobles estrangers». La guerra no es lliura per a salvaguardar «l'existència de les nacions» sinó «per a defensar els privilegis, la dominació, el saqueig i la violència» de les diferents «burguesies imperialistes». Els

socialistes que havien capitulat davant del patriotisme havien substituït la lluita de classes per la reivindicació de les «engrunes dels beneficis obtinguts per la seva burgesia nacional mitjançant el saqueig d'altres països». En conseqüència, Lenin estava a favor de les «guerres defensives», és a dir, no de la defensa nacional dels països europeus a la Jaurès, sinó de les «guerres justes» dels «pobles oprimits i subjugats» que havien estat «saquejats i privats dels seus drets» per les «grans potències esclavistes». La tesi més cèlebre d'aquest pamflet -que els revolucionaris havien de tractar de «convertir la guerra imperialista en guerra civil»- implicava que els qui realment volien una «pau democràtica duradora» havien de lliurar «una guerra civil contra els seus governs i la burgesia». Lenin tenia la convicció, la imprecisió de la qual quedaria més endavant demostrada per la història, que tota lluita de classes lliurada conseqüentment en temps de guerra crearia «inevitablement» un esperit revolucionari entre les masses.

Línies de demarcació

La Primera Guerra Mundial va produir divisions no sols a la Segona Internacional, sinó també al moviment anarquista. En un article publicat poc després de l'esclat del conflicte, Kropotkin va escriure que «la tasca de qualsevol persona que sostingui la idea del progrés humà és esclafar la invasió alemanya a Europa Occidental».

Aquesta afirmació, considerada per molts com una renúncia als principis pels quals havia lluitat tota la seva vida, era un intent d'anar més enllà de la consigna de la «vaga general contra la guerra» -que no havia estat escoltada per les masses treballadores- i d'evitar la regressió general de la política europea que resultaria d'una victòria alemanya. En opinió de Kropotkin, si els antimilitaristes romanien inerts, ajudarien indirectament als plans de conquesta dels invasors, i l'obstacle resultant seria encara més difícil de superar per als que lluiten per una revolució social.

En resposta a Kropotkin, l'anarquista italià Enrico Malatesta va argumentar que encara que no era pacifista i considerava legítim prendre les armes en una guerra d'alliberament, la guerra mundial no era -com afirmava la propaganda burgesa- una lluita «pel bé general contra l'enemic comú» de la democràcia, sinó un exemple més del sotmetiment de les masses treballadores per part de la classe dominant. Era conscient que «una victòria alemanya significaria sens dubte el triomf del militarisme, però també que un triomf dels aliats significaria la dominació russo-britànica a Europa i Àsia».

Al 'Manifest dels Setze' (1916), Kropotkin mantenia la necessitat de «resistir a un agressor que representa la destrucció de totes les nostres esperances d'alliberament». La victòria de la Triple Entesa contra Alemanya seria el mal menor i soscavaria menys les llibertats existents. D'altra

banda, Malatesta i els seus companys signants del manifest antibèl·lic de la Internacional Anarquista (1915) van declarar: «No és possible distingir entre guerres ofensives i defensives». A més, afegien que «Cap dels bel·ligerants té dret a reclamar per a sí la civilització, així com cap d'ells té dret a alegar la legítima defensa». La Primera Guerra Mundial, insistien, era un episodi més del conflicte entre capitalistes de diverses potències imperialistes, que es lliurava a costa de la classe obrera. Malatesta, Emma Goldman, Ferdinand Nieuwenhuis i la gran majoria del moviment anarquista estaven convençuts que seria un error imperdonable fer costat als governs burgesos. Al seu lloc, sense peròs, es van aferrar a la consigna de «cap home i cap centau per a l'exèrcit», rebutjant fermament fins i tot qualsevol suport indirecte a la prossecució de la guerra.

Sylvia Pankhurst/Font: Twitter

Les actituds davant la guerra també van suscitar debats al moviment feminista. La necessitat que les dones substituïssin als homes reclutats en treballs que havien estat durant molt de temps un monopoli masculí –per un salari molt més baix, en condicions de sobreexplotació– va fomentar la difusió del xovinisme en una part considerable del nou moviment sufragista. Algunes de les seves líders van arribar a sol·licitar lleis que permetessin l'allistament de dones a les forces armades. La denúncia de les tàctiques d'engany dels governes –que, evocant a l'enemic a les portes, utilitzaven la guerra per a fer retrocedir reformes socials fonamentals– va ser un dels assoliments més importants de les principals líders comunistes de l'època. Clara Zetkin, Alexandra Kollontai, Sylvia Pankhurst i, per descomptat, Rosa Luxemburg van ser de les primeres a emprendre amb lucidesa i valentia el camí que mostraria a les generacions posteriors com la lluita contra el militarisme era essencial per a la lluita contra el patriarcat. Més tard, el rebuig a la guerra es va convertir en una part distintiva del Dia Internacional de la Dona, i l'oposició als pressupostos de guerra en esclatar qualsevol nou conflicte va ocupar un lloc destacat en moltes plataformes del moviment feminista internacional.

Foto de Portada: Flickr: I. Nandez